

SCRISORI INEDITE ALE LUI IONICĂ TĂUTU

DE
DAN MĂNUCĂ

De o mare însemnătate pentru cunoașterea cât mai adecvată a drumului parcurs de literatura și cultura română la începutul secolului al XIX-lea, Ionică Tăutu rămâne încă un igorant. Spre o mai bună cunoaștere a lui, ca și pentru a contribui la definirea profilului său și al epocii sale, publicăm în paginile următoare o parte din corespondența rămasă de la el. Ordinea urmează o cronologie aproximativă, întrucât multe din texte nu sînt datate; indicații prețioase oferă, nu totdeauna, doar conținutul, filigranul și grafia.

Prima scrisoare e adresată lui Teodor Balș; acesta îi solicitase unele păreri asupra politicii pe care urma să o ducă în calitate de proaspăt vel-postelnic al Moldovei. Era probabil o sugestie venită din partea lui Ioniță Sandu Sturza însuși, ceea ce ar explica și aluzia discretă a lui Tăutu referitoare la ingratitudea regilor; în acest caz, ea l-ar viza direct pe domn, a cărui lipsă de fermitate a fost cauza expedierii lui Tăutu la Constantinopole. De aici — tonul suficient de evaziv al scrisorii: comusul se ferește de rolul de consilier intim, din pricina căruia fusese îndepărtat din patrie.

I

Cu multă plecăciune mă închin și sărut cinstita mina dumitale.

Îmi era negreșit o datorie dintre cele mai mari ca scrisoarea mă cătră dumneata să fie înainte de cé din 1-i noemv., prin care dumneata voiești bine a-mi face atîta cinste și pre care eu am priimit cu adincă supunire. Dar pentru ca să-mi ertzi tăcerea, dumneata știi deagijuns că o scrisoare cătră un meghistan, fără o pricină hotărită, miroasă adesaori a măguliri, patimă urită sufletilor curate. Eu sînt stăpînit de această frică atîta, încît dacă tăcerea este o vinovăție, mă mărturisăsc vinovat cătră multe persoane. Și nu poate fi bucurie mai mare decît a me cînd, prin pricina ce dumneata ai voit bine a-mi da, scăpat de grija aceștii frici, poci a mă adresa dumitale cu toată slobozanie.

Căci, în adivăr, nu este decît numai în această lume netedă că să poate găsi un adivarat prietesug. În treptele oamenilor nu sînt decît niște legături întîmplătoare, precum un interesat are tovarăș un politic împărechet, un boier — măgulatori, un prințip — curtizani, numai sîngur omul vertuos poate avé prietini. Și istoria ne spune că Tetegus era împărechet lui Catilina, Mesena era curtezana lui Octavie, Aticus însă era prietin lui Chicheron.

An. lingv. ist. lit., T. 19, p. 189—197, Iași, 1968.

Dumneata îmi cei prieteșugul; așa dară, dumneata, din lumea ce treptoasă a soțietății, ai făcut un pas virtos în lumea ce netedă a firii, care singură povățuiește inima omului filozof. Eu mă fălesc de o cerire ce îmi face atîta cinste și mă fălesc cu atîta mai mult, cu cît cunosc rărirea ei în opștimea oamenilor; rărime din a căria pricină un mare poet a veclui trecut au strigat și un mare prințip (Frederic) au poftorit:

Amitié, don du Ciel, plaisir des grandes âmes,
Amitié, que les rois, ces illustres ingrats,
Sont assez malheureux pour ne connaître pas. (*Henriade*),
Prieteșug, dar ceresc, a suflete mari plăceri,
Prieteșug, ce-mpărații, nemulțămitori slăviți,
Pentru-a nu-l pute cunoaște sint deagiuns nenorociți.

Așa dar, de vremi ce dumneata îmi făgăduiești, eu sint cu ce mai desăvirșită cinstire.

În lumea ce netedă a firii, a dumitale curat prietin.

În lumea ce treptoasă a soțietății, a dumitale plecată slugă.

(*Arhivele Statului Iași, Fond Documente, Pachet 126, doc. 304*).

II

Dumneata ai început, eu am răspuns. Dar este piste plecare mă cătră dumneata ca să sufăr această plăcere a corespondenței; pentru aceea mă grăbesc a începe eu, ca să răspunzi dumneata. Cu cît însă mi-ar fi mai dulce să întrebuițaz glasul în locul penii, cu atîta doresc acé zi și cu atîta ceasurile pân atunci mi să vor păre lungi. Eu m-am îndatorat să încep, dar materie este așa de mare, așa de duioasă, așa de răshirată, încît uimit, singur nu știu care să-i făc parte dintăi.

Materie corespondenței de astăzi pentru un moldovan nu poate fi decît lucrurile patriei sale, însă neștiința lor între noi este opștească, pentru ca în loc de înștiințări să întrebuițăm dizvălire socotinților. Eu socotesc că asupra noastră este osînda lui Tantal, pentru că fără armi, fără a gîndi măcar și fără a fi părtaş, am cîștigat o biruință. Dar cu mînk cirjieti oare o vom pute ține? Un domn patriot, supt prilejul milostivirii unui împărat blînd, vré să ne facă o brană opștească și de un sațiu lung; noi însă, mai lacomi, gîndind numai pentru astăzi, alergăm la blidul cel vechi și vrînd a apuca tot, mușcăm vîntu.

În vreme vechi, adesăori patrie avé trebuință de noi și, viteji precit și ticniți, strămoșii noștri nu se legănau decit între plug și între arme. Ei sămăna trofeile, cu singile mărturisă supunire cătră Poartă și brăzda pămîntul. Astăz nu ne place arhitectura lor și hopurile brăzdăturii ce au lăsat a lor mîna vinjoasă; ne supără molăciune însuș în leagănul butcii. Părintii noștri mai încoace au deșchis negustorie. Tot cel ce avé moșie îș făcé o datorie să aibă cîrduri, cirezi, turme și herghelii. Ei ținé o parte din călărime Evropii și fi hrăné norodul, ei ne-au dat în cabineturi numile de plugari, nume singuratic și cuviincios pentru toți lăcitorii pămîntului. Noi însă, mai gingaș, mai delicați, am aflat supărătorii gunoiul vitelor, le-am stărpit. Am năimit moșiile la tot cel ce fără cuget pute să pricupască mai mult sudorile lăcitorilor. Cei dintii orîndatori au fost streinii și cînd la dînsii ne-am deprins și noi a vidé cu singe răce datorile omenirii pe jărtvelnicul interesului, am început a neguța și noi unul de la altul sudorile altuie. Orîndatorii săraci, vremelnici și pe un loc preocupit au fost cei dintăi pricinuatori de cădere opșteștii noastre neguțătorii. Însă aceasta au fost politica gingășiei noastre și măcar că-i videm isprava, ne întrecim a o urma. Acum un strein care nu ne cunoaște are dreptate a aștepta de la noi ceva mai mult. El poate zice: „moldovenii știu economie părinților lor; vreme care protocuiește aflările și iscodirile i-au agiutat a-i pute chipzui îndreptare. Streinii cu care s-au amestecat au trebuit să le împrumute tot ce țările lor au mai de iscusit. Și o răsturnare singuratică în vremi le-au dat o ispită care, într-un chip, n-ar fi putut-o cîștiga decit de la un număr de vecuri. Moldovenii dar, ar zice acel strein, trebui să fi luat acum niște pasuri foarte incuviințate”; ș-ar alerga la noi să se înveță, precum odinioară iubitorii alerga la Eghiptet, unde

vecurile și ispita într-agiutându-se, răsăde, crește și hrănă științele și meșteșugurile. Dar noui, care ne cunceaștem, dacă ne-au mai rămas ace bărbăție să ne căutăm măcar citeodată în oglindă, noui ce ne rămâne oare a crede că vom lăsa în moștenire urmașilor? Fără îndoială nimic! mai mult decît rușine că să trag din niște părinți cari, cu a lor dejghinări, crescînd în copiii lor un norod de vrăjmași, le-au dat învățăturile prigonirii și carii, cu a lor neunire, gătesc cădere unui neam statornic de vecuri.

Sufletul dumitale este destul de simțitor pentru a jăli împreună nație care, cu toate îngrijirile unui domn osirdnic și patriot, însă nu contenește a să sfîșia cu arma neunirii pre țărnuma ce osăbește prapastie de cîmpul ticnit, unde săcire vremii ar pute aduna roduri de fericire. Și doar pentru a face o dizvălire a isprăvilor ce neînvoire socotînților noastre gătește urmașilor, îmi trebui a scrie cu slove de lacrimi; ele curg acum, întristare mă obosăște. Pentru aceea las ca aceste isprăvi, cernute de giudecata dumitale, să fie materie răspunsului cu care nădăjduiesc că mă vei cinsti. Mărturisînd că mai adîncă cinstire pentru dumneata, eu sint, precum am fost și voi fi, al dumitale...

(*Arhivele Statului Iași, Fond Documente, Pachet 126, doc. 232*).

III

Izbucnind războiul ruso-turc, Țăutu nu mai reușește să revină în țară și trimite unora din prietenii săi o scrisoare de imputernicire pentru rezolvarea încurcatei sale afaceri financiare.

Pentru dumnealui spăt. Costachi Lipan, dumnealui spat. Răducanul Botezat și dumnealui spăt. Grigore Carp. Cu plecăciune mă închin dumnilorvoastre!

După ce de doi ani acum neconținut mi-am cerut de la domnia noastră, slobozanie mă din slujba de aice, abie am putut-o cîștiga în această primăvară. Dar tocmai cînd mă gătisăm, scosăsăm și teșchereaia drumului, pusăsăm și o parte din lucruri în corabie, intrasăm și eu ca să le așăzi, atunci tocmai au venit vestea stricării păcii, după care, oprindu-se mergirea, mă văd silit a rămîne aice și, înstreinat de patrie, de rude, de prietini, de cunoscuți și departe de toate ale mele, a-mi aștepta deschiderea drumului de la potolirea lucrurilor. *Răbdare!* Acest fel sint de multe ori slujite pentru patrie, măcar că multe patrii nu obicinuesc a le cunoaște și n-am nici o nădejde că a mă va fi discretă. Cu toate acestea, ca un fiu al ei, ca unul ce mă trag dintr-o familie care, în vremea vechi, supt Ștefaș și supt Bogdan, au slujit-o cu atita credință și ș-au însămnat numile în istorii și în documenturile mai a tuturor moșnașilor noștri, aflu și eu oareșcare plăcere măcar a răbda pentru dinsa lipsă și înstreinare, dacă nu-mi mai este în mină a o sluji și a-i face binile ce ar fi îngăduit vremea liniștii. Acest fel au curs rămînire mă aice și slavă lui Dumnezeu, mă aflu în toată liniștea pînă acum și am loc a o nădăjdui întocma și de acum înainte. Intrebuințaz vremea în cetit și în scrisuri, cu care pe de o parte îmi fac o zăbavă, pe de altă parte o nădejde că vor pute aduce într-o zi, chiar însuși cînd nu voi mai fi, și limbii noastre și nației, o parte măcar din folosul ce eu i-l doresc și ce care, de vreme ce pînă acum în literatură n-are nici un rînd măcar scris, dumneavoastră știți pră bine cită trebuință are. Grăbesc dar a vă înștiința de stare mă, ca să n-aveți pentru mine nerăbdarea și îngrijirea ci sentimentul unui adevărat prieteșug au trebuit să vă însufle deodată. După liniște sint furtuni. După furtuni — liniște. Asămîne după pace acum ne aflăm supt război; după război ne vom afla negreșit într-o zi iarăși supt pace; aceasta este o pravilă statornică și atit de deprinsă, încit tot omul o știe. Aceea însă nu este cuprins în hotarile științei ominești și care adesăori scoate amăgite chipzuielile celor mai iscusiti politici, este vremea viitoare, măsura de la o epehi pînă la alta. A o spune înainte negreșit nu pot nici însuș acei ce poartă în mîni răzoarele acestor întimplări mari. Aceasta mă face să vă scriu acum cit poci mai pre larg asupra treburilor mele de acolo, ca să nu aib trebuință a vă scrie ades. Căci nu pot fi decit de multe ori pră neprîncioasă corespondenția între persoane ce să află în hotarile a osăbite

stăpîniri vrăjmașuite, oricît de nevinovată de ar fi. Pravilele staturilor sînt mreji întinse opștește, în care să întîmplă adeseori a căde și cel nevinovat, și aceasta este în privire ca să nu scape vinovatul.

Păn acum eu am avut rugați a să însărcina cu căutarea trebilor mele de acolo pe dumnealui spat. Răducanul Botezatul și pe dumnealui spat. Grigori Carp. Acum rog să voiască bine a să însărcina împreună și deopotrivă cu dumnealui și dunealui spat. Costachi Lipan. Eu nu leg aceea ce mii de împregiurări cît de mici în cursul vremii pot dislega, și nu zic, precum ar fi silit a zice un administrator opștesc, ca tustrei să lucați totdeauna împreună și ca lipsa unuia să facă zădarnică aflarea de față a celuilalt. Prieteșugul n-are trebuință de acest fel de mahine. Damos cu Fintias nici au avut altă legătură decît pe aceea a inimii lor și aceea este c_e mai tare. Eu mă încredințaz la tustrei dumv. și la fiștecare din dumv. deopotrivă. Las deopotrivă în mina a tustrei și în mina fiștecăriua din trei totul trebilor mele de acolo păn la vinire m_e, pentru că fiștecare din dumv. este un alt *Eu*. Încît, cînd împregiurările vreunua din dumneavoastră îl vor sili a să dipărta de trebile mele, poate; și cînd îl vor îngădui a să apropie — poate. Afița numai vă rog, ca tustrei să nu vă dipărtați toți într-o vremi. Interesurile meli, ca a fiștecăriua, să închei întru a avé a lua și a avé a da.

A LUA: am venitul dughenilor meli din Eși; venitul moșiei mele Brindești și cîțiva bani de la dumnealui comis Ilie Gherghel. Deci dau asupra dumv. stringerea și chipzuirea chipurilor cu care să strîngă aceste venituri cît va fi în cuviință și în putință mai mult. Să întălege că dumneavoastră veți voi bine a mijloci totdeauna, încît vă veți îndămăna, ocrotire și ușurința bieților lăcuitoari a satului la nevoile lor; și că, asămîne, veți avé supt a dumnevoastre umbrire pe polcv. Vasile Popovici, care, în orice chip de va fi pusă la cale căutare moșiei, să nu contenească de a lăcui acolo și de a avé supt a lui grijă lucrurile ce am la casă și la moșie. El este om vechi a casii, om a trebii. Totdeauna am fost mulțămît de dînsul și este de a mé datorie de a-i fi mulțămitori. Așa dar, vă rog ca dumv. să voiți bine a începe prin o închiere a sâinii veniturilor trecute de cînd lipsăsc din Moldova și păn acum și apoi să puneți la cale toate, în chipul ce veți socoti mai bun. A DA AM: 1-i. Pentru cumpărarea părții din moșia Comănești, în Bucovina, pe care dumnealui verii mei o au de vîndut. Prietini! În vremi ce sînt strîmtoare de alte nevoi, care mi-ar da dreptate a vinde din cele ce am, iar nu a mai cumpăra, vi să vă păre poate dișănțat acest interes de a lua moșia din Bucovina. Ertăți-mi-l, vă rog, acest interes! El nu-mi este de speculație ci, în inima m_e, el este o ispravă a evlaviei fiești, atîta de mare, încît aș primi să mă strîmtoare de o sută de ori mai mult și să nu-l pierd. Trei sute de ani această moșie au fost a neamului nostru; ea este o baștină strămoșească. Deci nu mi-ar fi de puțină durere a o vidé înstreiată fără înturnare. Pentru aceea eu vă rog să-mi socotiți de simfitoare această pricină, încît să nu o lăsați uitată și spre plata moșiei să întrebuițați: 1-i. cîți bani vor fi rămas din veniturile cele păn acum a dughenilor și a moșiei; 2-lea, cîștiul sfîntului Gheorghe a dughenilor și a moșiei; 3-le. cîștiul lor de la sfîntul Dimitrie; al 4-le. banii de la dumnealui comis Ilie Gherghel; 5-le. venitul însuși a moșiei ce să va cumpăra, pe cîți ani veți socoti cu bani înainte. Pentru a căria rînduială a cumpărării și punirii la cale dumv. vă veți puté sluji de agiutoriul dumisale moșului Ilie Ilchi, cum și de a dumisale conselieriului Ioan Duca, căria este destul să-i scrieți pentru mine ca să-l aflați gata.

2-lea. Pentru plata datoriei ce am a da dumisale cămin. Costachi Pisotchi să întrebuițați tot ce va prisosi piste cumpărătura moșiei însămnate mai sus și tot venitul ce să va aduna de la sfîntul Dimitrie și înainte, păn să va plăti după sînet (sau după sîneturi, căci nu țin bine mînte). Spuneți și dumisale punirea la cale a acestii plăți.

3-le. De la dumnealui Ioan Mavromate au luat răposatul fratele meu cel mai mare 500 (sau mai mulți, căci am uitat) împrumut. Însă eu am dat chizășie cu amanet. Fratele meu au nărit, făr a puté să plătească banii, din pricina tulburărilor de la 1821. Eu am rămas platnic. Din acei bani, s-au plătit o parte, cîți s-au putut scilpui; pentru cealaltă, stau încă hîrțile moșiei mele amanet. Eu cunosc în dumnealui Ioan

Mavromate o persoană ce au avut cu frați-meu un prietășug mai strins decât frăția și cu care frați-meu au făcut neguțitorii folositoare. Cunosc în dumnealui o persoană ce din mila lui Dumnezeu are toată îndămănaarea, încît 5 sau 6 sute de galbeni îi sînt nesimțîți a-i avé ori nu. Și de vreme ce dumnealui singur știe că acești bani nu sînt luați de mine, eu cred că dumnealui va dăruî rămășița prietășugului ce au avut cu frați-meu. Și să va mulțami de la mine cu o îndatorire de a-i răsplăti cu slujba mé cînd vrodată prilejurile mă vor agiuta. Iar dacă dumnealui va vré numai-decît plata acei rămășiți, eu sînt platnic și rînduiesc să să plătească din venitul meu îndată după cîntuirea datoriei dumisale cămin. Pisoțchi.

4-le. Pentru aceste, să să iconomisască cîteva sute de lei pe tot anul, cîte vor trebui pentru plata învățaturii copiilor surorii mele Zmaragda. Celalalt copil, ce l-am luat cu mine, învață aice și îi iconomisăsc cheltuiala cum poci. Să înveță dară! Doresc să înveță! Învățătura este cé mai temelnică avere a însuş celui bogat, cu cît mai virtos poate fi acestora carii nici o altă avere nu au asupra feții pămîntului. Prin învățatură numai este pomăzuit omul a fi fericit pre pămînt. Și dacă pre alocurea să află învățați ticăloșiți, aceea este sâmn că acolo omenirea este departe încă de treapta în care îi este pomăzuită a agiunge într-o zi. Și este adivărat că sînt noroadé astăz care să află cu cîteva vecuri înaintea altora, dar aceea este o dovadă mai mult a trebuinții ce au de învățatură.

5-le. Cu orice chip veți socoti mai lesnicios, să puneți în lucrare a să face anul acesta numai-decît acele trei dughene de la locul de lîngă Beilic, pe care să plătește în zadar bezmănul și trebui să să plătească ca să nu mi să piardă stăpînirea locului. Facirea acelor dughene va sluji a mări sama venitului.

Osăbile trebuinți

Cînd m-am pornit de la Eși, lăsasăm asupra fratelui meu Vasilie niște scrisori de Cerchejăni, de Brîndești, de Tăutulești, ca să facă niște lucrări. În urmă au murit și nu știu acele scrisori de să află la casa frății-meu sau la dumnealui (atunce banul) Chirica. Vă rog, prietini, ori însuş, ori întrebuiînd pe polcv. Vasilie de la Brîndești, cercetați acele scrisori, puneți-le într-o ladă pecetluită de dumneavoastră, pe care ladă polcv. Vasile să o aşază în vreo bisărică din Botoșani.

Cînd m-am pornit de la Eși, am pus în dugheana de piatră a dumnealui neguțitorului Mărgărit de pe Podul Vechi, prin știrea opșestilor noștri prietini, a dumilorsale Locmăneștilor, la carii să află și leii (?) și rățepisca de primire. Mă rog acum să să ia de la dugheana dumisale Mărgărit și pe lîngă pecetea mé punindu-să și pecetele dumn. să să dé la polcv. Vasile, ca să le aşază la vro bisărică din Botoșani.

Cîte cărți a mele și alte mici lucruri sînt acasă la Brîndești, polcv. Vasile să le pucé într-o ladă sau doi și, pecetluite, să le aşază în vreo bisărică din Botoșani. De toate aceste lucruri apoi polcv. Vasile să aibă cuviincioasa purtare de grijă.

(*Arhivele Statului Iași, Fond Documente, Pachet 126, doc. 213*).

IV

Trimise probabil lui Ilie Ilșchi, unchiul său după mamă, rîndurile de jos¹ constituie o mărturie deosebit de valoroasă pentru caracterizarea fizionomieî ideologice a lui Ionică Tăutu. Cum ele merită o discuție amplă, ne mărginim să subliniem acum doar prezența masivă a filozofiei raționaliste, care le străbate de la un capăt la altul.

De astă iarnă n-am mai scris nimică dumitale, dar nici am mai primit de la dumneata altă scrisoare. Purure dorința mé cé mai vie au fost să vă știu că vă aflați sănătoși, că pitreceți în toată fericirea. Cit pentru mine, am fost gubiv de vreo 16 luni. Cătră începutul iernii trecute mi-au fost ceva mai bine, pe urmă am pătimit,

¹ Cf. Emil Virtosu, *Les idées politiques de I. Tăutul, candidat au trône de Moldavie en 1829*, în „Revue roumaine d'histoire”, IV, nr. 2/1956.

acum, slavă lui Dumnezeu, îmi este bine, (acum mi-am dat peste o doftorie pe care o urmezi și nădăjduiesc că mă va face desăvârșit sănătos. Doftoria aceasta să numește purgativa lui Leroa, pe care doftorii nu vor să o primească de bună, dar la care mulțimi de oameni sînt datori cu vindecările lor. Doftoria o poriclesc de otravă. Dar eu, de vro, doui luni acum o ieu mai în toate zilele și, în loc să măucidă, mă simt din zi în zi mai bine și mai tare)².

Capătul funiei să apropie de stejar, pînă în ceasul acesta în care scriu, încă nu sînt iscălitte trataturile, dar nu este mai mult nici o îndoială de încheierea păcii. Starea de război au luat sfîrșit. Provinciile noastre rămîn supt stăpînire otomanească, precum am mai scris dumitali că trebui să o dorească tot românul patriot; căci numai supt această stăpînire am puté alcătui trup de nație, de-om ave noroc să avem începători precum trebui. Supt alte stăpîniri, nu ne-ar rămîne a aștepta altă decît încet-încet să ne facă un trup cu nația stăpînitoare, ștergîndu-ne și numele ce purtăm și limba însuși. Așa, ne slujăște încă și acum norocul a ne mai da și această oară prilej să ne îndreptăm, dacă vom avé minte. Și ce zic eu? Multă minte într-aceasta nu ne trebui; a ne îndrepta noi, nu-i treaba noastră, aceasta este treaba domnului ce vom avé; nici un norod, nicăiurea și niciodată, nu s-a putut îndrepta el sîngur; totdeauna cîte un începător sîngur au fost care au putut să îndrepteze noroadele. Zelevcus au îndreptat pe locrieni, Solon pe athenini, Licurg pe spartiți, Numa pe romani, Petru pe ruși i proci. Franție, în zilele noastre, Franța, norod de filosofi, pentru că s-au sumețit a să îndrepta ea sîngură, au trecut prin toate rările cîte pot ticăloși un stat și nici au putut gusta un ceas de odihnă și de slobozanie pînă cind Luis al 18-le, precum în Anglia, deprins cu așezămînturile de acolo, le-au adus la 1814, pravilele și sămînțile fericirii. Așa, a ne îndrepta nu-i treaba noastră, căci niciodată nimic bun, nimică temeinic nu putem aștepta de la a noastre opșești adunări, ci, precum am mai zis, aceasta este treaba domnului ce vom avé. La noi rămîne numai să știm a-l alegi destoinic spre acest sfîrșit. Dar unde să-l căutăm? Unde să-l găsim acest fel? Iată greutatea.

Scumpul meu unchiule! S-o dizvălesc curat. Nici un moldovean nu este mai destoinic decît mine spre această treabă, pentru că nici unul nu ș-au plecat duhul atita precît eu la procetirea lucrurilor ce fac fericirea ori ticăloșia oamenilor în starea soșietății. Pe cei bătrîni, vremea i-au apucat neînvățați, negata. Cei tineri s-au lăsat mai mult la dizmierdările plăcerilor decît la calea cea aspră a procetirilor. Eu sîngur, nu știu pentru ce, de cum m-am trezit, îndeletnicirea mé cé mai dulce au fost să cetesc istoriile, să cetesc așezămînturile și pravilele altor neamuri, să le alăturez cu a noastre ca să le văd osăbirea, ca să găsec izvorul rărilor supt cari ne încujbăm și ca să le aflu vindecările. Patrioții știu că, cu cîțiva ani mai înainte, scrisurile mele dovidé că făcusăm pînă atuncea destule sporiri în a meli procetiri. De atuncea încoace, întrebuițat în chentru trebilor, statului nostru, mai de aproape privitor cursului lucrurilor, mai de aproape privitor greșărilor ocirmuirii ce am avut, mai de aproape privitor trebilor împărăției noastre și a împărățiilor streine, procetirile ce n-am conțenit a face au; fost mult mai rodoasă... Încît sînt astăz într-acest punct de o sută de ori mai puternic decît cum eram cu cîțiva ani mai înainte. Acesta este temeicul asurpa căruia mă razim de zic că nici un moldovan nu este mai destoinic decît mine a îndrepta Statul.

În adivăr, noi avem trebuință de pravili. Alți moldoveni nici știu poati că mai sînt în lume alte pravile decît acele pîrgărești și cremenalicești. Nici știu poati că de răzorul pravililor cremenalicești sînt și alte multe grașale a oameni de toate tresp-tile, iar nu ca la noi numai greșălele proștilor tîlhari. Eu știu însă că sînt: 1. dritul oamenilor asupra căruie razămă shesurile ce poate avé un stat cu altul; 2-le. pravilele de temelie, asupra căroră razămă așezămînturile unui stat; 3-le. pravilele politicești, asupra căroră razămă shesurile unui ocirmuirii cu supușii; 4-le. pravilele pîrgărești, asupra căroră razămă shesurile dintre cei particularnici și shesurile între oameni și între lucruri; 5-le. pravilele cremenalicești, care pun hotară datorilor între

² Textul dintre paranteze a fost tăiat de Tăutu.

oameni și pedepsesc a lor călcări; 6-le. pravilile care așază formalitățile pîrgărești și cremenalcești; 7. pravilile neguștoriei. Deci acei ce nu știu nici că sînt în lume acest fel de pravili le-ar pute așaza oare vreodată? Le-ar pute potrivi oare cu deprinderile norodului ce ar avé să îndreptează?

Noi avem trebuința de așazăminturi. Așa, așazăminturile staturilor să află astláz într-un shesis silit cu pozițiile gheograficești. Invecinarea Rosiei, a Austriei, a Turciei nu poate primi aceleași lucruri ce să pot așaza în America, în Anglia, în Franța. Deci care moldovan au făcut o procetire adîncă ca să afle unde să hotărăște constituția cu regulamentul, slobozănia cu liberalismul? Eu am făcut acé procetire și știu ce să poate așaza la noi și ce nu să poate. Creștini de biserica răsăritului, acolo unde la noi legea ar pute fi în floarea ei, ea este nepăzită, ea este neștiută. Deci care dintre moldoveni au cercetat mai mult decît mine pîn la care punct legea își poate da mîna cu politica, pîn la care punct ministrii legii pot avé o putere asupra cugetului omului? De atîta vreme fără pravili și dijghinări, noi am sosit la treapta cé mai de pre urmă a stricăciunii năravurilor. Și avem cé mai mare trebuință a le îndrepta. Însă năravurile nu să îndreptează cu sila, frica le strică mai mult, toate poroncile lumii ar fi în zadar. Deci care moldovan m-au întrecut în procetirea temeiurilor moralului? Care au cercetat ca mine firea omului pentru ca să poată găsi cărările inimii lui? Eu și am într-aceasta făcută o shedie politico-moralicească. Săraci datori cu mai mult decît avem, dar plini de răsfaț și de aceea încungurați fiștecare în toate zilele de mii de nevoi, fără a găsi niciăurea înlesniri deagiuns ca să le putem întîmpina, avem trebuință a ne pune fiștecare în stare a plăti datoriile, a ne ține familiile și a lăsa urmașilor cîte ceva moștenire. Deși care oare dintre noi știc că această mare lucrare este de datoria ocîrmuirii? Care oare știe prin ce chipuri o ocîrmuire înțeleaptă ține în mîini izvorul bogăției tuturor? Care oare știe că ocîrmuirea la noi ar pute face ca un prunc din leagăn să aibă cîșligul său, cu cît mai vîrstos un vîrstnic? Care dintre noi oare au străbătut prințipurile iconomieii politicești? Care dintre noi au alăturat aceste prințipuri cu temeiurile neguștoriei și cu îndămănarile noastre? Eu am procetit acestea cît am putut inadins, ca să aflu ce s-ar pute face la noi pentru ca fiștecare să să poată scutura de giugul datorilor fără a păgubi creditorii, fără a-ș struncina starea, încît să poată lăsa și urmașilor săi o avere. În sfîrșit, ca să nu lungesc, noi avem trebuință de învățături, de lumini, fără care niciodată nu vom pute fi aceea ce ar trebui să fim; avem trebuință de întocmirea și împodobirea limbii, de spîrîrea cărturării, de științi și meșteșuguri, de îndrăzneala și desăvirșirea plugăriei, de tot ce alcătuieste iconomia cîmpască, în parte și de opște, într-un cuvînt, avem trebuință de întremirea și împodobirea țării și a norodului, adică avem trebuință și de grădină și de grădinar. Dar care oare alt moldovean s-au strădănit mai mult decît mine a face toate aceste cercetări și a-ș apleca într-însile luarea aminte? Și cu toate acestea, nu socotească patriotul moldovean că acestea sînt bagatele, nici gîndească că fără dîsele am pute agiungi la o stare de tîcnă, de fericire. Dovadă este că dintru-nceput și pîn acum domniile noastre, atît pămînteni, cît și streini, au fost fără aceste științi și de aceea am venit în starea aceasta ticăloasă în care ne aflăm. Eu știu că este acum alcătuit un comitet de O. C. de stat Mințachi și de opt pămînteni dintr-amîndoi prințipaturile, ca să alcătuiască o shedie de cele ce privesc la administrația dinlăuntru a locului. Însă Mințachi este străin, el nu știe cu amăruntul izvoarele durerilor noastre și pămîntenii care au să i le arăte sînt ei oare destul de luminați, sînt ei oare descurcați de patimă și de prolipsuri pentru ca să-i facă niște dizvăliri adivărate și întocma precum le cere interesul cel chiar al locului? De aceea, nici nu este de nădăjduit că ace shedie va cuprinde cu vrednicie toate aceste ramurile administrației de care am pomenit mai sus că avem trebuință; ba, încă, Dumnezeu să nu dé ca nu cumva acé shedie să nu cuprindă greșăle politicești care să fie de piedică unui domn ce ar avé destoinicia de a ne îndrepta. Cu toate acestea, eu nu m-aș sfii de acele piedici, eu mă bizuiesc că ele nu m-ar pute incurca mai mult decît vro doi ani și le-aș birui. Căci mă bizuiesc că pîn în doi ani aș pute deschide ochii nației asupra adi-

văratelor ei interese și atunci prin nație aș face amindurilor curților cuviincioasăle dizvălii. Pe de altă parte, de m-ar rîndui cineva domn, cel dintăi pas al meu va fi să nu primesc domnie mai înainte de a face amindurilor curților virtuasă lăuri aminte asupra acelor piedici, căci cunosc deagiuins toate ranile noastre și nu mi-ar pute scăpa nici cursa, nici greșala ce ar fi vîrită în acé shedie.

Eu sînt tînăr încă, abie împlinesc 34 de ani la noembri. Deci fiindcă după tratatul de la Acherman, domnul mazil are a fi ca un mort politicesc, de bună samă că nu este de interesul meu, nici sufletul meu nu poate poffi ca viața ce voi mai avé de la vîrstă de 41 de anj și înainte să-mi fie veshedă și întunecată și nici mă pot amăgi de nălucirea că după 7 ani voi fi acest iarăș, căci eu cunosc bine ce vré să zică mulțimea, cunosc bine care poate fi totdeauna favorul ei și știu că un norod mai luminat decît moldovenii au urgisit pe viteazul Themistoclis, pe dreptul Aristidis, au otrăvit pe înfăleptul Socrat, au omorît pe îmbunătățitul Fochion. Așa i-au urgisit, i-au omorît și pe urmă le-au rădicat statuele. Acest fel este mulțimea, acest fel este favorul ei. Cu toate aceste, eu nu tremur înaintea acestui fel de frici. Oricare de ar fi în urmă scarta mé, singur ideea că am făcut bine patriei mele mă va mulțâni deajuns. O asămîne idei dulce însuș în fundul unii colibi mi-ar fi destulă mîngiere. Așa, cu sufletul plin de dorința de a face loculuj meu tot binile cît este putincios a : să face și văzînd că sînt spre aceasta mii de chipuri folositoare care să pierd cu trecire vremii, pentru că nici cunosc pre altul cineva destoinic a le pătrunde și a le pune în lucrare, mă pun, înaintea patrioților, le aduc prinos, dacă primesc, truzile mele, le făgăduiesc întocmirile făgăduite mai sus, le făgăduiesc că, dacă păn în trii ani și giumătate nu vor vidé în toate aceste niște sporiri simțită, dacă păn în trii ani si giumătate nu vor vidé fața țării schimbată în bine, dacă păn într-această vremi nu vor simți că au o matcă în mijlocul lor, precum au simțit grecii cu venirea lui Capodistria (poate încă mai bine) atunci mă voi osîndi eu singur de bună voie, atunci le dau toată volnicia să-mi ceară scoaterea din domnie în puterea acestor făgăduinți. Deci giudece patrioții că, de vreme ce mă supun la o condiție atît de aspră, negreșit că simt în mine putere și destoinicie de a lucra cîte făgăduiesc. Și în adevăr, dacă eu nu voi pute săvîrși întocmirea țării, apoi să n-o aștepte moldovenii de la nimine altul. Cît pentru ceea ce mă privește particular mie nu-mj pasă, căci păn acum m-am păstrat fără familie a fi. Cu cît am deschis ochii asupra trebilor țării noastre, cu atîta m-am ferit de însurăciune pentru ca să nu adaog și cu fiei mei numărul ticăloșilor pămîntului nostru. Din împotrivă, durerea cé mare trebuî să fie a celor ce au familie, ei au trebuință a-ș întocmi stările ca să-ș puie casăle în picioare, ei au trebuință a lăsa urmașilor lor moștenire și o estimă incredințată, întemciată pre niște pravili statornice și drepte. Eu mă cfătuiesc de datorîa mé arătînd ceea ce să poate face în pămîntul nostru și ceea ce poci face eu. Rămîne la patrioții a priimi ori a zvîrli. De aceea te rog, scumpul meu, fă bine a arăta toate acestea la care dintre patrioți vei socoti, îndată însă, fără pierdere de vremi, și apoi va rămîne la dînșii a lucra aceea ce vor giudica de cuviință, aceea ce vor vré dacă știu vré. Cătră toate aceste, alegirea mé mai folosăște încă și într-alt punct nu mai puîn simțitor între noi. Ea întărești nobilitatea vechi a izvodului lui Cantemir, pre care nobilitate vechi vré să o calce în picioare nobilitatea această noă.

Dacă patrioții vor primi acest proiect, dacă au în sufletul lor durere de a lor țară, de a lor interese, de a lor stări, de a lor familie și de soarta urmașilor lor, într-un cuvînt, dacă vor vré să aleagă pre omul ce să jărtvește pentru a-i rădica din cădere, atunci chipul de a lucra precît poci socoti eu de aice, este aceasta, adecă :

Tratatul de Acherman zice că pre domn să-l aleagă boierii Divanului, ca un trup a locului cu priimirea opștească a lăcutorilor. Evropeii nu știu că Divanul nostru nu este nimică altă mai mult decît o giudecătorie, iar nu trup al nației precum ei îl cred; de ar fi știut aceasta, atunci tratatul ar fi zis aminterea, atunci în loc de Divan, ar fi zis opșteasca aduneri a boierilor. Însă acum nu-i

vreme a li face această tălmăcire, care astăzi le-ar mirosi a liberalism. Eu le voi face când va trebui, dacă voi ține locul din care să poci fi ascultat. Așa dar, acum nu rămâne altă decît a urma din cuvînt în cuvînt aceea ce zice tratatul. Deci Divanul, pentru ca să aleagă, să afle el singur împărțit în multe fatrii, dar să zicem că, în sfîrșit, va alege pe omul pe care îl va arăta negreșit opștiei pentru ca să audă un Amin! opștesc și apoi să înștiințeze la amîndouă curțile. Patrioții trebuii ca mai înainte pe supt cumpăt să să unească pentru persoana ce au a alege și să gătească cu cite iscălituri vor pute mai multe, hîrțiile de care închiind aice copii și care sînt potrivite pentru locurile unde au a merge. Încît atuncea cînd Divanul va aștepta opștescul Amin!, atuncea cu toți să strige: „Nu primim pe acela, cî cerim pe cutare!”. Și totodată, fără a pierde vreme, să margă cu toți să dé cu rățăpiscă la pocită jalba cătră împăratul Rusiei, pre de altă parte, prin pocita nemțească, să-mi proftească orice jalbă cătră devlet în plic supt adresul ce-i însămnăz osăbit: (U. P. M. à C-ple à Péra)³.

Această lucrare nu are nici o cheltuială, nici acum, nici pe urmă. Patrioții într-aceasta nu pot arăta altă decît numai că știu vré. Și precum sînt luate alte măsuri..., fie deplin încredințați că vor isprăvi, vor nimeri. Mișălii numai să nu să facă și apoi nu au a să teme de nimică, pentru că privileghiul este acest fel ca opștia să poată arăta care este voința ei. Deci drumul prin care ea își poate arăta voința este tocmai acesta.

Rămîne încă un lucru de luat sama, adecă: sînt unii care, fără să știe ce zic, clevetesc că familia noastră nu s-ar tragi de-a dreptul din Tăutul logofătul și că noi am răpit această poreclă. Deci negreșit cei ce nu mă vor vré vor alerga la acest clenci fără temeii. Pentru aceea, las de o parte că moșile Bălineștii, în care este bisărica și portretul Tăutului, și Comăneștii și alte părți a vechiului Tăutul au venit de-a dreptul păn la tatăl tătini-meu. Dar am documenturi, hrisoave vechi și noui asupra neamului. Fiind însă că acele documenturi sînt închisă, încît nu poci rîndui acum a să deșchide, însămnéz că asămine documenturi avé și răpo(s)atul unchiul meu vornic I. Tăutu), care acum trebui să fie în mina verilor tăutulești. Cătră aceasta și ceea ce este mai mult, unchiul meu Costachi Tăutul avé asupra neamului atestat lăfinesc a împărăției nemțești, de pe care și unchiul vornic Tăutul au fost luat copie adiverită la 1821. Încît a acelu atestat originalul este la mătusa la Comănești și copia trebui să fie la fel la d. vărul Vasile Tăutul. Deci cerînd trebuința, poate cineva face de acestea întrebuintărea cuviințioasă. De mă voi rîndui, cartea aceasta poate să sté la orișicare din patrioți și eu mă fac răspunzător cătră nație pentru toate ce făgăduiesc mai sus, cu condiția că aspră ce am însămnat și căria mă bizuiesc a mă supune fără șfială. Din împotrivă, de nu mă voi rîndui, cer în numile cinstii și a haractirului de treabă să mi să dé întocmai înapoi cînd voi veni în patria mé fără a să scoate de pe dînsa, nici de pe hărtiile alăturate, nici o copie măcar. Te rog, scumpul meu, ca cu cé dintăi pocită să-mi răspunzi de primirea acestii scrisori, pentru ca să rămîu liniștit de a ei nerătăcire. Eu am lungit-o deaquiuns; trebui să sfîrșesc, ca să scurtez de o cetire cu atita mai obositoare, cu cît au trebuit să o scriu mărunțel. Așadar curm, însămnîndu-mă cu cel mai adînc respect. 27 avgust 1829 C.V.

(*Arhivele Statului Iași, Fond Documente, Pachet 126, doc. 229 și 337*).

³ Textul dintre paranteze este tăiat de Tăutu.